

ÉLETEK, ELVEK ÉS MŰVEK

† WOLKENBERG ALAJOS.

Amilyen zajtalanul és feltűnés nélkül jött és élt, olyan csendesen és szinte halkán, hogy a világ ütemét meg ne zavarja, tette be maga után az élet kapuját. Pedig a legmunkásabb magyar életek egyike dőlt ki Wolkenberg Alajossal. Úgy gondolta, hogy a munka az embernek legegységibb hivatása és sorsa s a világra csak annyiban tartozik, hogy az ember munkája kincseit ingyen kiszórja a világ elé. Szinte misztikusan váltott jegyet már mint fiatal pap a munkával, akárcsak a Poverello a szegénységgel s ezt a nehéz, de szép mátkaságot állta megingás nélkül 40 évig, míg a halál könyörtelenül ki nem verte a kezéből a munka szerszámain. Az orvul rátört betegséget is csak azért siratta vagy keseregte meg, mert munkaképtelenné tette s amikor rádöbbsent, hogy a rátörő öregség és betegség már csak a tétlen álmodozások felé sodorhatja, tudatosan és őszintén a halált kívánta és azért imádkozott. Lehet, hogy a manapság oly szeszélyesen száguldó szerencsének voltak nagyobb kedvencei is, mint ő; lehet, hogy a kor nagy ámitójával: az önreklámmal mindenki jobban tudott élni, mint ő; valószínű, hogy voltak tehetőségesebb és zseniálisabb emberek nálánál, de becsületesebb, egyenesebb és többet dolgozó ember nem lehetett, legfeljebb hozzá hasonló!

Legtöbb és legnagyobb munkája a magyar szellemi életnek szólt. Mint vidéki főiskolai, majd mint pesti egyetemi tanár könyvek és spekulációk között élt állandóan és azok voltak a legmeghittebb, keserűséget soha nem szerző barátai. Kitűnő tanár és termékeny író lett belőle. Nem a tudós, de száraz, unalmas és esetlen tanártípushoz tartozott, hanem a formáló és magával ragadó pedagógushoz és az előadó művészhez. Órai hallgatói számára valóságos élmények voltak, amiket a tudós fölényével, a kigyúlt szellem rakétázásával játszott meg. Szerepét úgy átélte minden órán s olyan odaadással játszotta meg, mint egy színész. Ez is lett a neve hallgatói ajkán.

A tanítással párhuzamosan bűvárkodott, gyűjtött és dolgozott a tudomány számára. Bár érdeklődési köre szinte univerzális volt, elsősorban mégis korának vajúdjó és kibontakozásban lévő nagy témáit kereste meg és dolgozta fel. Akkor, amikor az okkult kísérletek torz babonákba fulladva árasztották el az egész világot, de amikor még a tudomány valami naívuul gögös elzárkózottsággal tudomást sem akart venni e mozgalomról, ő már emberfeletti erővel és szorgalommal járt utána az alig ellenőrizhető híreknek és eredményeknek, hogy a misztikus hatalommá nőtt bálványt leplelje, vagy pedig vívmányait megrostálva és tudományossá téve babonajellegéből kivetkőztesse és ártalmatlanná tegye. Csak aki a spiritiszta irodalom túltengő áradatát ismeri, alkothat magának képet arról, hogy e kérdésfeldolgozása mit jelenthetett. S csak aki az ebben a kérdésben való állásfoglalás veszedelmeit ismeri, képzheti el, mekkora önfegyelemre, nyitottságra és biztos ítélletre volt szüksége. Pályája kezdetén még csak a spiritizmusról írja meg első, nagyobbszabású munkáját s három évtizeden át gyűjtve az adatokat adja ki ma is alapvetőnek számító két nagy könyvét: az Okkultizmusról és a Teozófiáról.

Másik, egész életen át tartó szerelme a missziológia volt. A kereszténység Európában gyakran elfelejtett nagy parancsát a pogány népek megtérítésére senki sem értette át nálánál mélyebben és tüzesebben. S mert ifjúkori vágyát, hogy misszionárius legyen, nem követhette, legalább tudományosan és gyakorlatilag akart úttörője lenni az eszmének. Szerepe nehéz és hálátlan volt! A tudománynak ez az ága csak akkor volt kialakulóban, külföldön is szinte fehér hollónak számított s a földrajzi, néprajzi és történelmi ismeretek olyan adathalmazát és biztonságát kívánta meg, ami a mai gyors munkához és gyors sikerhez szokott embert föltétlenül visszariasztotta. Munkaszeretetét és hősiességét semmi sem mutatja jobban, minthogy ezt a szerepet csak azért is és valóságos rajongással vállalta. Hosszú évekig ült a térképek, mappák, grafikonok és végeláthatatlan statisztikai adatok mögött, míg végre külföldi viszonylatban is páratlan munkája: A katolikus hitterjesztés kézikönyve megjelent s ezzel utat nyitott a magyar tudományosság egyik új ágának.

A tudományos munka mellett mint szónok keltett méltán feltűnést s lett az utolsó évtizedek legkeresettebb és kétségtelenül egyik legnagyobb szónokává. Ezt a jelzőt, hogy legnagyobb, nemcsak a siker szempontjából mondjuk, ami szintén mindig megadatott neki, hanem inkább a szónoki műfaj és előadás szempontjából. Ma nagy törés vagy akár ha úgy tetszik, zúr-zavar mutatkozik az egyházi szónoklat terén. A kor könnyebb stílusa, mely irodalmi műfajjá avatta a detektívregényt és zenének fogadta el a Zerkowitzok slágereit, magával rántotta még az egyházi szónoklatot is. A Bossuék és Prohászkaék súlyos, filozófiai vagy dogmatikailag kidolgozott érvei helyett riportszerű élmények, felületes, de szellemes csevegések, ellenőrizhetetlen példák, sokszor egyenesen humoros anekdoták telepedtek a szószékekre. S a közönség, mely megtapsolta a Zerkowitz slágereit, az egyházi szónoklatoknak ezt a könnyedebb irányát is szívesen fogadta. Nem akarom eldönteni, hogy hol itt az igazság; vajjon azoknak az oldalán-e, akik a közönségsiker miatt lemondanak a klasszikus hagyományokról, vagy azoknak az oldalán-e, akik egy sekélyessé vált kor hangulatával mit sem törődve a nagy történelmi példák után töretlenül igazodnak. Csak megállapítom, hogy Wolkenberg élő folytatása volt a klasszikus nagy szónoki hagyományoknak s addig míg szerepelt, sikere nem volt kisebb, mint a könnyebb fajsúlyt művelő szónokoké. Az irodalmi kritika, mely mércéjét mindig bizonyos magasságban tartja a koráramlatok felett, azt hiszem, alapos szelektálást fog végezni ma divatos szónokaink között s Wolkenbergnek épp a történelmi vonal megtartása miatt kimagasló helyet fog biztosítani. Nyomatásban is öt kötetnyi, kéziratban pedig szinte beláthatatlan mennyiségű szónoki beszéd maradt utána.

Mint ember egyike volt a legszeretreméltóbb egyéniségeknek. Valami nagyon mély erkölcsi komolyság és a tisztalelkű emberek mosolygó humora jellemezte. Bár az emberek ügyes-bajos dolgaikkal, főként ahogy közéleti nagyság lett, túlzottan is körülvezték, mindvégig szerette őket. Anyagi vagy lelki érdekükben semmi fáradságot vagy költséget nem kímélt. Napnap után járta a hivatalokat és minisztériumokat; érvelt, kilincsel és kunyorált érdekükben. Azokhoz a ma szokatlan protektorokhoz tartozott, akik nem sablonos ajánlóleveleket írnak, hanem személyes ügyüknek teszik azokat. S akin összeköttetéseivel nem tudott segíteni, azon a sajtójából segített; Budapest legjótékonyabb emberei közé tartozott, aki mindig mélyen

nyúlt a zsebébe, magára alig valamit, nyomorgó embertársaira pedig mindent ráköltve. Egy hosszú élet tehetős és szép állásai után sem maradhatott ezért nagyon utána.

Csak egyet nem bírt el minden nagy emberszeretete mellett is: a becstelen embereket. Azokat lerázta magáról, mint a férget vagy hernyót s akármilyen magasra kapaszkodtak is, elnézett fejük felett.

Nagy jellem, kivételes szónok és nagy tudós volt. Emléke sokáig élni fog!

Nyisztor Zoltán.

Kosztolányi útja.

*A titkok közt szédülten állok
s kérek álomport, mérgeket . . .*

Egy vidéki patika rejtelmes álomhangulatát önti tizennégy sornyi rím-szoborba Kosztolányi, a «Kisgyermek panasza»-nak egyik versében. És ahogy összegyűjtött verseit olvasgatom, — hatalmas kötet, több mint két és félszáz költemény, — ez a hangulat újra meg újra idegeimbe ütközik. Valóban, a szavak patikája ez a könyv, méltó életműve a magyar szó nagy patikusának, Kosztolányinak. Mert egyetlen modern író sem áll meg olyan méricskélő lelkiismeretességgel szavaink mellett, mint ő, egyik sem számítja ki azok súlyát és életerejét hozzá hasonlóan milligramnyi pontossággal. Tégelyei, amelyekben a szavak mérget, «álomporát», megkeveri, félelmesen tiszták, kristályként ragyogók. Receptkönyvét pedig nagy műveltségével és tudásával szinte az egész világ mult és jelen kultúrájából írta össze — egyéni receptekké. Egy-két világirodalmi lírikus nevét kiütközöbben szokták ráolvasni Kosztolányi költészetére: én ezeket a neveket már le sem írom. Induló idejében műfordítói bűvészinaskodásai közben talán lehetett ilyesmiről szó, ma már nem. Már az élet minden mozzanatára félreismerhetetlen Kosztolányi-kvintesszenciái vannak s ezekből kellő mennyiséget cseppent minden gondolatába. Ma már szinte összefüggésükből kiszakított egyedülálló mondatait is meg

lehet ismerni: a Kosztolányi-játékok Kosztolányi-gondolatokká nőttek.

Mert játékokon kezdődött: az irodalmon. Azt akarta élni, amit ír s végül is azt írta le, amit élt. Az irodalmat tette sorsdöntő élményévé és az élete lett döntően irodalommal oeuve-jében. Romantikus fantáziákat épített életformaként s közben a legegyszerűbben és — észrevetlenebbül *fért* lett, *apa* lett, *polgár* lett, butorgyűjtő, kertet mórrikáló, garast-rakó polgár, akit «beírtak mindenféle könyvbe és minden módon számon tartanak» . . . Haragszik ezért a számontartásért s közben észre sem veszi, hogy maga sem tett egyebet: számontartotta magát verseiben, mint romantikus ifjút, szerelmes férjet, aggódó apát és becsületes fészek-rakó polgárt. S lám, hogy ez az egész együtt lett a végén — a költő! . . .

A betűkből élők szép életét éli s ez a legnagyobb érénye. Tudott élni az irodalomnak nem pusztán azért, mert *megélt* belőle, hanem — és elsősorban — mert *mindent szeretni tudott, ami irodalom*. A legütszélibb élményekről tudja, hogy azok örök emberek és talál bennük mindig új megörökíteni való érzést, sőt — mostani teljes kibontakozásában — örök emberi gondolatot. A kellemes ízű mandulában megéri a halálos sztrichnint s a torokba, gyomorba maró paprikában az éltető C-vitamint.

Minden mérgező és éltető erejükben ismeri a magyar szavakat és az emberi fogalmakat. Ezért merészkedik el a gondolatok és érzések leg-

ellentétebb játékaig és tud festeni «aranyalpra arannyal». Száz árnyalatát érzi a szavak színének s tud színorgiát kihozni egyetlen színből. Költészetének szinte szimbóluma az általa megénekelte Marcelle, a francia lány, akinek «tizenöt különböző kis mosoly indul meg habozva az orráról, a homlokáról, a füléről, a hajáról, az álláról s a két rózsaszínre festett arcáról — a szája felé.» Kosztolányi szavai is ilyen variációs lehetőséggel indulnak el agyából a tolla felé s szinte érzésjátékok véletlene, hogy melyik vonatkozásában tüzi a szót színes lepkéül a papírosra. Színes lepkéül, mert nem szereti a szavaknak egyazon jelentőségű állandó súlyát, nem szereti a túlmélyült érzéseket. Férji voltában és apaságában vannak csak egyenletesen elmélyült érzései, egyébként eszével és szívével kívül és felül igyekszik maradni élményein. Többre becsüli a gondolkodást az érzelmi elragadottságnál és ismétlem: csak familiáris vonatkozásban merül érzéseibe minden fentartás nélkül.

*Jobb is nekem nem nézni az egészbe,
beléfogózni egy-egy csonka részbe...
Mert idegen és örült az egész,
de nyájas és rokon velem a rész.*

Őszinte önismerettel mondja ezt magáról. Túlkulturált művészi érzék számára sokszor nagyobb élmény a részletek szemlélete, az ő számára pedig mindig. Szívesebben vizsgál a mikroszkóp üvege alá helyezett apró teremtményparányt, mint a csillagvizsgáló lencseóriásán át az egész univerzumot. Aki az egész eget nézi, nem lát csillagot; jobb egyetlen csillagba belenézni az ég valamennyi törvényét és szépségét. Ezért pepecsel Kosztolányi roppant gonddal apró élményein. Különösen fiatalabb kötetiben.

Am a férfikorbaéréssel lassan megjön az egészlátókedve is: versei

egyre átfogóbbak, nagyvonalúbbak lesznek. «Litánia» című költeményében fanyar melázással ad számot a XX. század emberének minden élménylehetőségéről, a hivalkodó technikai és társadalmi berendezkedés közben való árva magáramaradottságáról, az ember elkoldusodásáról az embertelenné gazdagodott világban. «Az én koromban: zörgött az égben a gépek acélja. Az én koromban: nem tudta az emberiség, mi a célja. Az én koromban: mint koldusok álltak a sarkon az épek. Az én koromban: recsegték a trónok, a bankok, a népek.»

Milyen egyszerű ez a számolás!... A nagy szavakat is a panaszló kisgyermek egyszerűségével és önkéntelenségével mondja ki. Utolsó verseiben a halál mélabúja csendül, de mennyire férfiasan, a gondolkodó tiszta elmélyülésével! Panasz itt már alig csendül s ha igen, akkor is másokért való. Szubtilis, apró, egyéni szenvedéseken keresztül Kosztolányi eljutott a legszélesebb kollektív együttérzésig s ez a lényege úgy nőtt meg észrevétlenül, ahogy poézise a legnagyobb magyar lírák közé emelkedett. Kis családiasságokból nőtt családi együttathatójává a Minden Embernek Hazafias, vagy szociális verset is úgy ír, ahogyan rímeivel legközvetlenebb övéit, vagy egy futó, könnyű, mindennapi élményét cirógatja meg. Együttélő őszinteség tehát, amit ilyenkor is mond.

Csak az útját jelöltük meg nagy vonalakban. Kritikai analízis ma már nem helyénvaló, hiszen annak jött el ideje, — ezt érzem, amikor a egyszerű életmű az összegyűjtött versek kötetét forgatom — hogy irodalomtörténeti helyét jelöljük ki végre. Mert sok szempontból mélyenható tényezője ő már a magyar irodalomnak: magyar nyelvbéli csodálatos biztonságával átfogó nagy kultúrájával gondolatainak kort jellemző

voltával sok utat rajzolt irodalmi térképünkbe, sok járható utat, gazdag és kiaknázható élmény- és gondolatvilágok felé. Nyoma van már az utána következők lelkében és hangjában s mély talaja lett elkövetkező iróságoknak. Most nem bírálni, de vele együtt örülni akartunk összegyűjtött verseinek. (Kosztolányi Dezső. Összegyűjtött költeményei, Révai kiadás.)

Rozványi Vilmos.

Henri Barbusse.

(1875—1935.)

Zola irodalomtörténeti jelentősége csak akkor bontakozik ki igazán, ha megfigyeljük hatását az utána felépő írónemzedékre. Barbusse is Zola ígézete alatt állott fiatal korában, sőt egész életén keresztül sem tudott e hatás alól szabadulni. Talán leghívebb tanítványa a mesternek, anynyira hű hozzá, hogy — ha Zola pályáját képzeletben halála után is folytatnak — körülbelül ilyennek kellene elképzelnünk további fejlődését. A naturalizmus hátterében meghúzódo materializmusnak és a diszitményeket, stílári ékességeket mindinkább levetkőző tárgyilagos művészetnek ilyen Barbusse-szerű kommunista világnézetben és elfojtott, mégis nyers pátosszal átfűtött, tárgyilagos stílusban kellett befejeződni.

Egyszerű, a hétköznap apró rezdüléseit és hangulathullámaikat megörökítő kis versekkel kezd Barbusse. A *L'Enfer* című regénnyel nagyobb sikert ér el. Magyarra a többet ígérő «Szerelmek pokla» címen fordították le. Szállodái szobájának egyik falán rést talál az író, amely lehetővé teszi, hogy a szomszéd szobában lejátszódó intim jelenetek tanuja lehessen. A kínáló pornográf lehetőségeket természetesen nem hagyja kiaknázatlanul Barbusse, de ezek mellett talál

az olvasó jó lélekrajzokat, éles megfigyelést és valami zavaros és kiábrándult filozófiát is. A regény szerkezete elárulja Barbusse igazi tehetségét és a további fejlődés lehetőségeit. Kisebb egységekből, jelenetekből, néha történetekből áll a regény, amelyeket csak a leskelődő személy azonossága kapcsol össze. Nem kereset novellagyűjtemény ez, mert sokszor csak egyetlen jelenetel rögzít le minden történet nélkül, inkább riportsorozat. Az író riportot ír: lehetőleg pontosan megrajzolja azt, amit lát és hozzáfűzi észrevételeit. A megfigyelt valóság és az író személye ketté válik és ezzel megbomlik a klasszikus regény egysége, amelyben hol az író egyénisége olvasztotta magába a mesét, mint a romantikus regényben, hol a leírt történet uralkodott a szerző egyéniségén, mint a realistáknál.

Ez az új írói magatartás igazában, a legkisebb részletig menő következetességgel háborús tárgyú nagy regényében, a *Feu*-ben, bontakozott ki. 1916-ban jelent meg s ugyanabban az évben nyert ez a regény Goncourt-díjat. A kritika nagyon jól fogadta, ehhez járult a közönségsiker is. Hamarosan lefordították minden művelt nyelvre, magyarra is. Ez Barbusse életének legnagyobb, legsikerültebb alkotása. Többi regénye, tanulmánya miatt aligha kapna most nekrológot az egész művelt világon, de ez valóban sikerült alkotás. Akkora a jelentősége az európai irodalom történetében, hogy egyedül is biztosítja a marandóságot szerzője számára.

Két szempontból fontos: regény- és művelődéstörténeti szempontból. A regény fejlődésében befejezi azt az irányt, amelyet már az *Enfer* megkezdett. Főszereplő nincs. Az előadó is eltűnik az események és leírások mögött. Ahogy az író mondja: egy csapattest története a regény, de ez a csapattest sem mint önálló egység

szerepel, amelynek különleges és érdekes története és tulajdonságai vannak, hanem mint egy a sok közül. Nem azt keresi ebben az egységben az író, ami elválasztja a többitől, az átlagtól, hanem ami hasonlóná teszi hozzá. Így valóban az egész francia hadsereg leírása a regény. Nincsenek benne kiemelkedő hőstettek, romantikus gesztusok, csak hétköznapi eseménytelensége, a hangulati háttér pedig az átlagember tűrése, hatástalan lázadozása, belenyugvása a változhatatlanba. Ezek a külsőségek azok, amelyek azóta a háborús történetekben egészen Remarque-ig és a filmekig állandósultak: sár, piszok, tetű, pergőtűz, az élmezőny hiányossága, az unalom, az egyhangúság, a békevágy. Azóta ezeket a részleteket az unalomig ismételték, de Barbusse volt az első, aki a világháborút így: ilyen lelkesedés nélkül, ilyen kiábrándultan nézte. Ebből a szemléletmódból ered a regény művelődéstörténeti jelentősége.

A világháború volt az általános védkötelezettség alapján megszervezett milliós hadseregek első nagy próbája. Együttal ez volt az első nagyobb háború, amióta a modern nagyipar szélesebb néprétegek számára is elérhetővé tette a nagyobb kényelmet. Ez volt az első alkalom, amikor a civilizált emberiségnek le kellett mondania az egyre fokozódó jólétről, nyugalomról és kezdetlegesebb műveltségi fokra kellett visszatermie. Erre Európa nagyrésze ellenérzéssel reagált. Barbusse volt az első, aki ezt az érzést szavakba öntötte. A háború alatt is megmaradt «civilnek», a katonáskodás nem lelkesedéssel, hanem a kellemetlenség állandó érzésével töltötte el. Nem hősnak érezte magát, hanem megalázott embernek, akit elszakítanak gyökerétől, a civilizációtól. Sikere, valamint a háború után egész Nyugat-Európában erősen elterjedt pacifizmus azt

bizonyítja, hogy ezzel széles rétegek véleményének adott hangot.

Barbusse pacifizmusa a háború után tovább fejlődött a kommunizmusig és riportja a vezércikkig. A «Clarté» (1919). Magyarra is fordították: «Világosság») még igyekszik a regénynél maradni, későbbi kötetei mindinkább vezércikkeket tartalmaznak. A «Paroles d'un combattant»-ban mondja: «az egyetlen emberi hang, amely harmóniában van magával a természettel, a hajnal és a nap gondolkodó zenéjével: az „Internacionálé” éneke». René Lalou, aki szintén idézi ezt a mondatot, hozzá teszi: «Barbusse utolsó könyveiről hozandó minden ítélet attól a véleménynytől függ, amelyet az ember arról a küzdő tevékenységről alkot, amelynek ő maga mindent alárendelt». Tekintettel egészen közeli halálára, hallgassuk el azt a véleményünket, amelyet mi erről a «küzdő tevékenységről» alkotunk.

Fábián István.

A testalkat és jellem kapcsolatairól néhány év óta figyelemreméltó viták és eszmecserék folynak mindazokban a tudományokban, amelyek lassan-lassan kisarjadoztak a lélektanból. Elsősorban az úgynevezett karakterológiában, amely a legerősebb ösztönzést és módszerbeli útmutatást Dilthey és iskolájának szellettörténeti lélektanából merítette. S bár ennek az új tudománynak még alig vannak végérvényesen megállapított alapelvei s módszerében is több a tapogatózás, mint az anyagmegszabta biztos eljárás, mégis számolni kell vele, mint a jellemről szóló, de még csak kialakulóban levő tudománnyal. A jellem mivoltát és törvényszerűségeit igyekszik ez a tudomány az ember ezer és ezerszínű megnyilatkozásaiból, törekvéseiből kihámozni. Csakhogy az alaptényeket fölöttébb szövevényes és bonyo-

lult rétegek fedik, mert megnyilatkozásainkba belejátszanak érzelmeink, szenvedelmek, sokrétű testi és lelki adottságaink, intelligenciánk stb. Másrészt a rokontudományok is befolyásolják sajátos öntörvényszerűségeinek kialakulását, illetve felismerését. Így például nincs még tisztázva az erkölcsstannal való viszonya, pontosabban az a határ, ahol a karakterológia az erkölcsantól függetlenül vizsgálódását megkezdheti, noha kézenfekvő, hogy más az ember cselekedeteinek erkölcsi értékelése és teljesen más e cselekedetek fizikai és lelki indítókainak kielemezése. Mindamelllett ez az új tudomány igen népszerű, részint azért, mert új, részint pedig tárgyának érdekes volta miatt. Sőt egyenesen divatos egyik hajtása, a grafológia. Amióta azonban *Klages* tudományos alapjait megvetette, benne is van magja az igazságnak, akárcsak annak idején *Freud* tanításaiban...

A karakterológia művelői sorában sokkal több az orvos és biológus, mint a filozófus és pszichológus. Talán azért, mert közelebb fekszik a természettudományokhoz, mint a bölcsülethez, hisz irányai javarészt az ember biológiai organizmusából indulnak ki. Ilyen karakterológiai irány képviselője *Kretschmer* Ernő, marburgi egyetemi tanár, akinek a testalkat és jellem korrelációiról való rendszerbe foglalt tanítása kimagasló eseménye e tudomány fejlődéstörténetének. *Körperbau und Charakter* című immár tíz kiadást megért munkájában fejti ki *Kretschmer* a jellemnek és temperamentumnak a testalkattal való szoros kapcsolatait. Régi gondolat elevenedik meg ebben a felfogásban új alapon és széles keretekben. Már a néphit is bizonyos jellembeli tulajdonságokkal öltöztet fel különféle embertípust. A kövér embert például általában jó embernek tartja s ismeri. *Kretschmer* a maga

rendszerében a testi alkatot az elődöktől öröklődés útján kapott morfológiai s pszichikai szerkezetnek tekintti. Ez az alkat már eleve bizonyos hajlamokat és befolyásokat hoz magával és ezeken az alapokon alakul ki a szerzett képességekkel, a környezet hatása alatt és az akarat nyomán az a különféle elemekből képződött összesség, amelyet jellemnek szokás nevezni. Alkat és jellem közt pedig okozati összefüggés van. Végeredményben a jellem ebben a felfogásban *elmetani fogalom* és érthető, hogy *Kretschmer* könyvének megjelenése után a kritika ugyancsak foglalkozott vele s nem mondható, hogy tanítását egyértelműen elfogadta volna. Ennek ellenére *Kretschmer* igen termékenyítően hatott a karakterológia kialakulására, főleg azért, hogy megalkotta az *alkati típusok* rendszerét, amelyet a karakterológia egyes irányai tapasztalati úton szerzett alapnak tekintenek.

Új tudomány születésének napjaiban rendszerint eltérők a vélemények és az alapvető kérdéseket mindig az egymással viaskodó nézetek tisztázzák. A karakterológia úttörői közt *Kretschmer* minden bizonnyal az első között van. Tudományos tekintélye igen nagy és művei (*Der sensitive Wahn, Geniale Menschen, Medizinische Psychologie, Über Hysterie*) az ideg- és elmekórtan számottevő alkotásai. Éppen ezért nagy érdeklődést fog kelteni a magyar tudományos világban és a tudományt szíven viselő nagyközönség körében, hogy *Kretschmer* a Szellemi Együttműködés Szövetségének meghívására rövidesen Budapestre jön és *Der Aufbau der Persönlichkeiten in der Psychotherapie* címmel október 17-én előadást tart a Zeneakadémián. Ez alkalommal a testalkat és jellem összefüggéseiről is beszámol legújabb kutatásai alapján.

(cj.)

Réz Bálint : Abiság. (Koszorús Regények. Palladis r.-t. kiadása.) — A biblia kimeríthetetlen kincsésbányája a költészetnek. A líra, verses epika és dráma számtalanszor kutatott ebben a bányában tárgy, hangulat és stílus után. A regényírók és novellisták is gyakran megpróbálkoztak bibliai, elsősorban ótestamentumi tárgyakkal, bár nem olyan sikerrel, mint az eposz- és drámaírók. A biblia szent történetei ugyanis kevésbé tűrik meg a reális részletrajzot, mint más profán történetek. A dráma és eposz nagyvonalúsága jobban illik hozzájuk.

A mi irodalmunkban — s ezt kevesen tudják — a múlt század negyvenes éveiben volt divatja a «szenttörténeti» novelláknak (ahogy akkor a bibliai elbeszéléseket nevezték). Kuthy Lajos, Kelmenfy László s mások irtak ilyeneket. Hősökül választották Juditot, Esztert, Delilát, Absolont, Dávidot, Salamont stb. és a biblia gyönyörű költői elbeszéléseit legtöbbször sablonosan romantikus novellákká higitották.

Eddig ismeretlen szerzőnk Abiságról írt regényt, a súnemi leányzóról, ki «igen szép vala» s kit elvittek az agg Dávid királyhoz, hogy hidegülő testét felmelegítse. A leány szolgált a királynak a halála után Salamon királyé lett. Adonia, Salamon bátyja, kérette, hogy adja neki Abiságot, de az felháborodva utasította el és megölette a lázadót, aki az atyja ellen szított felkeléssel már előbb rászolgált a halálra. Mindössze ennyit tud a királyok harmadik könyve Abiságról, úgyhogy az író bátran képzeletére bízhatta magát. A biblia kevészavú elbeszéléséből bizvást következtethette, hogy Salamon is szerette a szép leányt s hogy az agg király is kedvelhette utolsó napjainak felvidítóját. Ebből, valamint Adonia lázadásából, Dávid lemondásából és Salamon királlyá tételéből alakította meséjét. A leányért, ki Salamont szereti,

három férfi versenyez : Dávid az aggastyán utolsó fellobbanásával, Adonia érzéki vadsággal, Salamon pedig egy nagy lélekhez méltó önmérséklettel. Az erős lelki feszültségekben gazdag, érdekes drámai cselekmény a jeruzsálemi királyi palota színes, hangulatos színpadán és szenvedélyektől fűlledt levegőjében játszódik le sokszor ragyogó jelenetek keretében. A happy end, mellyel az író meséjét befejezi, az ilyen sikerre számító regény közönségének tett engedmény. Alakjai közül legérdekesebb s legjobban megrajzolt maga Dávid király, a haladokló oroszlán. A szerző ügyel arra, hogy a regény aprólékos részletrajzával ne profanizálja a két királyi alakot s hogy, noha szerelmes hőskölte tette őket, nagyságukat is kellően éreztesse. Ez már maga is nagy érdem. Stílusának, a nélkül, hogy túlságosan archaizálna, finom bibliaás zamatot tud adni.

Szinnyei Fenenc.

Vicki Baum : Keddől szombatig.

Öt nap története az egész könyv. Csak öt napé, a történet is egyszerű, alig pár szóba belefér, de a megírás módja, az asszonyi meglátás rejtejt bája és különös, tragikus árnya, amely kezdettől fogva ott súlyosodik a mindennapi szavakban eltemetve, áttemeli ezt a könyvet a megszokott regényeken.

Az író, ennek az öt napnak történetét hármasszorosba dobva vetíti elénk. Minden egyes nap, a férfi, a nő, és a férj szemén keresztül vetül és más és más megvilágításba hozza ugyanazokat a dolgokat. Az író belső látásának valami patakzó, kimeríthetetlen gazdagsága kellett ahhoz, hogy ugyanaz az esemény, egymásután háromszor elmondva, ne veszítsen semmit különös érdekességéből.

Míg olvastam, egész idő alatt azt éreztem, mintha kemény rácsot szo-

rítanék valami szörnyű mélység fölé hajolón és egyetlen elernyedő mozdulat nekem is elég lenne, hogy elemi erejével magával sodorjon a lefelé való zuhanásba. Én, az asszony, kétszeresen érzem, hogy mennyire tisztán és élesen vergődik az asszonyíró szemén keresztül ez a romboló szerelem. Az asszony, aki mindeddig tiszta és becsületes volt, aki szeretete urát megszokott, békés szerelemmel és szeretete gyermekeit, — ez az asszony, most egyszerre elveszti önmagát, kitör megszokott köréből és elindul a szerelem útján, amelyről tudja, hogy meg fogja semmisíteni egész életét. Első perctől fogva érezni, hogy Evelyn, ez a bájos, törekeny, szinte gyermekasszony, olyan életet áldoz föl ezért a szerelemért, amelyhez vissza-út nincs, mert csalni, hazudni, álarc alatt tovább élni nem tudna, ehhez lelki felépítettsége túl egyenes és tiszta.

A hármaskör minden lapja mereven és élesen körvonalaz.

A «férfi», akinek életében a nő csak epizód, még akkor is, ha sokkal forróbban tartja karjai között és sokkal jobban vágyik szikrázó asszonyiságára, mint elmúlt szerelmeiben. De abban a pillanatban, mikor magáénak tudja, már át is lép rajta. Amikor Evelyn vékony, lányos szája halálos görcsbe torzul, érette, miatta, — akkor a férfi, — alig néhány órára elszakadásuk után, már egy másik asszony, a felesége érkezését várja, le nem tagadható, kellemes szívdobogással.

A «férj», akinek élete a munka, aki házasságában a békét, nyugalmat, kényelmet keresi, — akinek szemében nem több az asszony, mint az őt körülvevő tárgyak egyike, — akire, ha szükség van, mellette legyen és ha kedve tartja éppen, kinyujthassa érte a kezét. De azt már nem tudja megérteni, hogy az asszony egy másik, egy külön élet. Az asszony

testét ismeri, de hogy a lelke mit rejt, arra nem kíváncsi, — azaz nem is hiszi el, hogy rejlhet valamit, ennek az átlátszó, csöndes, tiszta asszonynak az élete, ami előtte ismeretlen. Asszonyához való szerelmében is önmagát szereti, mert, amikor megtudja, hogy Evelyn egy másik férfi miatt halt meg, fájdalma fájó hirtelenséggel vezetődik le egy új, ébredő szerelemben. És amíg ott kint, a hideg szántóföldön, a repülőgép roncsaival takart asszonyi test alig hül ki, a férj már békésen alszik egy másik asszony kezével a homlokán.

És a «nő», akinek egész élettörténete a szerelem. Az asszony, aki a finoman fölépített otthon és anyaság légköréből kilépve összetöri egész életét azon a szerelmen, amely a férfi életében csak futó kaland. Az író itt adja asszonyi látásának teljes tisztaságát. Valójában ugyan mindent asszonyi szemszögből lát, a férfit, a férjet is, — de ahogy önmagán keresztül néz, ahogy az apró, kicsi dolgok jelentőségét kihangsúlyozza, ez olyan új és annyira asszonyi, hogy valósággal megrázza az embert. A férfi *így* gondolkozik rólad, a férj *így*, és te pedig egész különös, asszonyi tükrözésben látod a dolgokat. Melyik hát a három közül az igazi élete a napok és események valóságának?

Öt nap: a férfinak kedves emlék, elkönyvelt, lezárt szerelem.

Öt nap: a férjnek munkaláz, ébredés kényelmes álláspontjából, majd a napok folytatása egy másik nő oldalán.

Öt nap: az asszonynak kettészakított élet, beteljesülés és megsemmisülés.

Öt nap, három sorson át vetítve, asszonyi szemmel nézve és asszonyi szenvedéssel átítatva. Szép ez a könyv és fájón igaz.

Nagy Méda.

Rozványi Vilmos: Árnyak a hamúfelhőn. (Budapest, 1935. Palas.)

Pusztán szórakoztató olvasmánynál jóval több ez a regény. Eszmélet. Arra a döbbenetes különbségre mutat rá, ami ma már város és falu, közelebbről Budapest és a vidék között van. Két egészen más lélek, más magyar arculat. S a szakadék, mi közöttük tátong, csak mélyül. Hogyan bomlott ilyen meglepően ketőbe a magyar élet? — Olyan kérdés ez, melyre szerző tud már feleletet adni. Az ezerszínű és ezerfényű város életéből keresztmetszetet hasít le előttünk. A kép félelmetes és meg-hökkentő. Hiszen az alap mégis csak az ősi magyar föld, de a visszásodrású nemzetközi élet berendezte már házait, hogy beléjük költözzék a bűn, — az emberek, akik itt laknak, magyarok s ki előbb, ki utóbb, de úgyszólván mind a lélek szerint tisztán, érintetlenül hagyott vidékről került fel. S mégis megbolygatta őket valami titokzatos erő s különösen azok vesztették el biztos élet-tengelyüket, akiket a rang, a hatalom és a pénz felszínen tartott. Nem, a magyar vidék nem tudja megérteni ezt az életet és sohasem vállalhat közösséget a morfiummáorban fet-rengő Tivikkal, akik mindig úgy tesznek, amint a többiek, azt isznak, amit eléjük raknak, a tekintélyes ügyvéd hírében álló Ecker doktorokkal, akik a Back street-lifejuk során rongy pénzen és gondolkodás nélkül adnák el hazájukat, amiképpen nem Zeltbrock bárókkal, a nevükből élő bárlovagokkal. S idegenek neki a Vilma-féle nők is, a nagyváros egének e magános, csillogó és ezüstös csipkészetű felhői, amelyek súlyos, ólmos ködöt rejtenek magukban és villámok, jégzivatarok, halált hozó tornádók, az élet végzetes összeomlásai nem egyszer belőlük ereszkednek alá. Vilmában Rozványi mintha meg-

sejtené a nagyvárosnak most kiérelődő tragikumát, amikor benne azt az embert mutatja be, aki mindenhez és mindenkihez, igazság szerint mégis semmihez és senkihez sem tartozik. Ma mind sűrűbben hangzik el a panasz a nagyvárosban: Mindig emberek vesznek körül, — sok-sok ember — és mégis mindig egyedül vagyok! A nagyváros mindenkié, tehát senkié. A nemzetközi élet átjáróháza.

Csakhogy a magyar vidéken sem megy minden úgy, amint kellene. A bajok eredetét korántsem volna könnyű kikutatni. Talán belső, helyzeti bajok, de az is lehet, hogy a mai furcsa idők egyetemes áramlása jutott el odáig. Kétségtelen, a bajok nem hatoltak még mélyre, van segítség és az élete határmezejéhez jutott birtokos úr elindul, hogy ezt a segítséget megkeresse. Érti jól, hogy a városnak és a falunak éppen most kellene egymást megtalálnia, egymás mellett haladnia. Sok pénzzel erősen felkészülve indul a munkára és mégis, mert a vidéket hozva magában, annyira idegen és érthetetlen itt minden neki, hogy legszívesebben a félúton visszafordulna. S a nőnek, az imént még kislánynak kell megfognia nagy, erős kezét, hogy megértse az igazi célt, a lényegét. Szimbólum lesz eztán a leány alakja, — ő az a tisztaszívű lény, akiért kegyelmet kap a város. S egyben, hogy a vidéki magyarnak asszonya lesz, első pillére a város és a falu között megépülő lélekhídnak.

Amennyire tragikus színezésű a felvázolt kép, annyira jól esik a szerző optimizmusa. A pillanat félelmében mindenkor benne kell lennie a jövő reményének. Építő könyv ez a regény, — bátor kiállás balhiedelmek és társadalmi eltévelyedések ellen.

Dénes Tibor.

Versek.

Radnóti Miklós. (Újhold, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma kiadása. Szeged, 1935. Buday György fametszeteivel.)

Csupa szeretet-ember. Az igazi szerelmes, aki asszonyán keresztül az életet szereti és mindazt, ami életet jelent. Talán az egyetlen ebben a sorban fényesszemű rajongásával, tiszta versíró kedvével, komoly mondanivalójával. Üde, izes szavakkal sugározza be a föléje hajló lelket. Mosolyog, mint a hold a magasságból: nincs perzselő napheve, de vonz. Nem érzélgős és a szomorkodása sohasem fullad keserűségbe. Hittel vértezett férfi, aki minden szenvedésen, ferdeségen túl meglátja a saját küldetés komoly célját. Ez az erő, ez a bizalom előmlik az egész füzeten. És ha groteszk fintorba rándul az arca, az utolsó szónál mégis csak kisimul. Nem érdemes handabandázni; a grimasz nem lehet ma öncél még akkor sem, ha egy húszévesnek nem adott jobb sors, mint grimaszokat vágni. Tudja és üzeni, hogy «surranva kell most élned itt, sötét vadmacskaként, ki néma hittel ugrik és karmol», mert másként — nem lehet. Ez a néma hit oly jellemző rá. Ott bujkál minden sorában s a sorokon keresztül összevillan a szeme költőnek és kortársnak.

Szabados. András (Hajnalra köszöntlek. Bibliotéka kiadás. Bp., 1935.) stílusában veszedelmesen emlékeztet Radnótira, csak egy árnyalattal hígbabb. A füzet olvasása után Kazinczy Himfy-epigrammája jutott eszembe. Van hat-hét igen szép költeménye, a többi programvers: uniformizáltak. Egyazon póz, az unalomig ismétlődő attitűdök, ugyanazok a fordulatok. Tele van «forradalommal», «lázadással». Először még érzem az ízet ezéknak a szavaknak. A harmadik versnél már bosszant.

Egyszavas költővé hazudják az ilyen fajta írásai, pedig többet is tudna nyújtani. De megreked egy modorban, hangban, amelytől nem tud szabadulni akkor sem, ha aktivizmus helyett elfogja a tisztán művészi iránti vágy.

Szőnyi Zoltán (Pillanatok. Magyar Téka kiadás. Szeged, 1935) a könnyebb fajsúlyúak közül való. Játékos ötletekből születik nála a vers. És a point-vadászás sokszor elfojtja a legszebb érzelmek kitérülését. Általában csak a felületen mozog s ha mégis mélyebbre néz, kizökken az érzelmek sodrából és valami nagyon józan dolgot mond. Mintha az ihlet tényleg csak egy pillanatig tartana ki mellette. Legsikerültebbek a Pillanatok ciklusának rövidlélekzetű darabjai.

Akármelyik füzetet is lapozgatom, mindenikben ott vibrál valami sajnálkozással, keserűséggel, utálkozással vegyes érzés elsikkadó fiatalságuk felől. *Perkátai László*-ban (Bozót. Magyar Téka kiadás. Szeged, 1935) talán mindeniknél erősebben. Fáradtak és fonnyadtak a szavai. Ha kiáltana, csak hörgés szakad fel a torkán. Szín kettő él a lelkében: szürke és fekete. Nagyjából még a táj is ebből a két színből tevődik össze nála. Ólmosak, fázósak a versei, mintha a derűt örökre kitörölték volna a húszévesek életéből.

Porubai Pál-nak (Gyertyaláng a tükörben. Debrecen, 1935) főhibája — akárcsak Perkátainak — hogy több a szava, mint a mondani valója. És benne is ott a kisöreges vonás! Egészen gyöngye versek mellett meglepően jókat talál az ember. Apró lelki rezdüléseket sorokba fűző, franciásan finomkodó lélek. Hanem a hangja bágyadt, sápadt, mintha szobalevegővel volna tele a tüdeje. A természet alig több az ő szemében, mint hasonlat-forrás vagy keret. Anakronizmus egy mai költőnél ez a rokokóízű tájszemlélet.

Varjas Béla.